

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Павліва Андрія Петровича

«ТЕОРІЯ ІМПУЛЬСІВ В УРБАНІСТИЧНОМУ РОЗВИТКУ ВЕЛИКОГО МІСТА»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора архітектури за спеціальністю
18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Представлене до розгляду дисертаційне дослідження Павліва А. П. складається з анотації (14 с.), списку опублікованих праць з 26 найменувань (4 с.), анотації англійською мовою (12 с.), списку опублікованих праць з 44 найменувань англійською мовою (7 с.), вступу і 5 розділів (разом 328 с.), загальних висновків (9 с.), списку використаних джерел із 302 найменувань, в т. ч. 86 Інтернет джерел, додатка А із 7 сертифікатами про участь у наукових конференціях і симпозіумах (8 с.) і додатку В з документами щодо впровадження результатів дослідження (5 с.), 43 ілюстрації (43 с.); загальний обсяг 418 с. Автореферат викладено на 39 с.

У сучасному містобудуванні поступово назріває криза, котра пов'язана із актуальним і проблемним протистоянням, з одного боку, «хаосу» суцільно урбанізованих територій з їх новими і нестандартними формами, а з іншого, – «космосу» історичних міст та їх прагненням до збереження свого статусу міського, а не урбанізованого способу життя. Іншими словами, справа йде про протиборство між двома архетиповими формами штучного оточення людини – між грецьким «polis» і римським «urbs», – між прагненням до безмежної відкритості інформаційного суспільства в анонімному просторі масової культури і зваженою автономізацією поселень, а в кінцевому рахунку між тотальною за змістом і глобальною за формою суцільною урбанізацією територій і регіональною містобудівною культурою.

Інший, теоретичний бік цієї актуальної проблеми полягає в поляризації модерністської і постмодерністської ідеологій, спонтанного та еволюційного характеру розвитку міст, пов'язаних – одних з подоланням хаосу, а інших з визнанням конструктивності хаосу – і одночасно спрямованих на взаємну дискредитацію, руйнування та знищення без аналізу власних досягнень, помилок і недоліків в галузі управління та регулювання складними урбанізаційними

процесами. Ще один, практичний бік **актуальності**, який значно загострює проблеми різноманітних протистоянь свідчить про об'єктивне існування угруповання, так званих «урбаністів», – вузьких спеціалістів в окремих галузях знання, – котрі часто і безпідставно беруться за загальні і творчі проблеми оточення, вирішення котрих споконвічно було прерогативою архітекторів і містобудівників, які, на превеликий жаль, втрачаючи свої позиції, потребують сьогодні відновлення статусу «дженераліста» серед спеціалістів. Особливо це актуально для України з її спробами відшукати вірні шляхи містобудівного розвитку, його регулювання та ефективного управління.

Саме розв'язанню цих надскладних і вкрай актуальних проблем теоретичного переосмислення спадщин модернізму і постмодернізму, системного і середовищного підходів, сутності еволюційних і стрибкоподібних імпульсних процесів, а також методів жорсткого управління і гнучкого регулювання цих процесів у напрямі пошуку засобів зняття цих протистоянь і вибору шляхів гармонізації урбанізованого оточення присвячено дисертаційне дослідження Павліва А. П. Підтвердженням його **актуальності** стає зв'язок з державними документами (закони України «Про основи містобудування», 1992 р., «Про регулювання містобудівної діяльності», 2011 р., з напрямами міжнародних досліджень (матеріали 4-го Всесвітнього форуму міст «Гармонічна урбанізація: проблеми збалансованого територіального розвитку», Нанкін, 2008 р., «Стратегія розвитку Львова до 2027 року; 2007 р., «Стратегія підвищення конкурентоспроможності Львова», 2010 р.).

У відповідності до задекларованої автором проблеми, яка полягає в «...недослідженості фаз стрибкоподібних перетворень перехідних етапів в урбаністиці, обумовлених глибокою трансформацією багатьох сфер життя, поява нових чинників...привели до кризи та не створили бачення міста майбутнього» (с. 1), чітко сформульовані **мета і задачі** дослідження, сутність яких полягає у визначенні змісту і сутності стрибкоподібних перетворень, факторів їх впливу, що дозволило би сформулювати основні засади теорії імпульсів та її прикладної частини на шляху всебічного аналізу сучасних проблем в теорії та практиці формування урбанізованого оточення, інноваційних методів його дослідження і проектування та їх впровадження у практику управління і регулювання розвитку урбанізованих територій.

Досягнення цієї мети і вирішення відповідних задач, **обґрунтованість і достовірність одержаних результатів** базується на всебічному аналізі джерельної бази з більш ніж трьохсот найменувань, більша частина котрих (230 найменувань) видані за кордоном. Підвищенню рівня обґрунтованості й достовірності результатів сприяло використання ґрунтовної методологічної бази дослідження, а також використання відомих і апробованих загальнонаукових **методів системного і середовищного підходів**, а також методів суміжних галузей знання – демографії, соціології, урбаністики т. ін. Достовірність і обґрунтованість результатів спирається на розроблені в дисертації **моделі і методи структурно-перформативного і формаційно-конвергентного синтезу**, метод вартісно-оціночного відбору, а також підтверджуються впровадженнями в теорію та практику управління урбанізованими територіями (Додаток В, с. 414-417).

Ґрунтовний аналіз феноменів стрибкоподібного імпульсного розвитку, методів і підходів до вивчення цих явищ дозволило отримати автору дослідження ряд нових результатів. **Наукова новизна** цих результатів базується на розширенні і поглибленні знань щодо розгортання процесів урбанізації шляхом залучення знань із суміжних галузей та їх узагальнення і диференціації на футуристичні, маніфестаційні, рефлексивні. Це дозволило вперше запропонувати і сформувані загальні засади нового напрямку містобудівної теорії імпульсного розвитку, як нової урбаністичної стратегії, спроможної створити умови для ефективного управління і регулювання містобудівного розвитку міст і урбанізованих територій, в тому числі в Україні. До основних засад цієї теорії слід віднести: нові поняття – «урбаністичний імпульс», «імпульсний фактор», «локальний кластер», «поліімпульсність», «мікроейкумена»; загальну класифікацію факторів і умов – інфраструктурних, демографічних, економічних і міфотворчих, – які безпосередньо впливають на імпульсний характер розвитку; прикладні методи і прийоми «імпульсного моделювання», а також категоріальний апарат «конструювання містоутворюючих імпульсів». Результати цього моделювання дозволили отримати нові теоретичні і практичні результати в масштабних містобудівних проектах і прогнозах, де визначались стратегічні напрями розвитку Львова.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у проведенні як фундаментальних, так і прикладних досліджень, а також у навчальному процесі при підготовці бакалаврів і магістрів архітектури.

Одержані результати доцільно використовувати в проектно-дослідній роботі, в техніко-економічних обґрунтуваннях на стадії розробки концепцій розвитку і генеральних планів міст, проектів і схем регіонального планування, при розробці систем розселення т. ін. Висновки і результати дослідження слід використовувати при корегуванні містобудівних норм і правил, а також в практиці управління і самоуправління державних і громадських організацій та установ.

Вищезазначені параметри дисертаційного дослідження – мета і задачі, методи, новизна т. ін. – а також їх зміст у повній мірі знайшли своє відображення і розкриття в **структурі дисертації**, що відзначається чіткістю і досить логічною побудовою. У **Вступі** до дисертації викладенні основні характеристики дослідження – актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами, мета і задачі, об'єкт і предмет дослідження, новизна і практична значимість одержаних результатів т. ін.

У першому розділі **«Стан вивченості та особливості моделювання розвитку великого міста»** на основі аналізу проблем протистоянь модерністського і постмодерністського підходів, що обумовило домінуючу фрагментарність знань, їх різноплановість і різна векторність, запропоновано розглядати і систематизувати ці знання, виходячи з їх консервативного, контекстуального, синтетичного і перформативного змісту. З позицій постмодерністської ідеології у джерельній базі виділено три принципові групи – футуристичні, маніфестаційні та рефлексивні, – які дали змогу розглянути різні підходи і модельні уявлення про кризу містобудування. Такий підхід до розчленування і класифікації джерельної бази дозволив автору дисертації сформулювати власний методологічний погляд на розвиток містобудівної тканини, як об'єкта емпіричного аналізу, а також виявити передумови виникнення імпульсної стратегії у творах К. Александера, А. Лефевра, Р. Мерлоа т. ін. Ці та багато інших праць були детально проаналізовані й систематизовані, що дозволило автору зробити узагальнюючі висновки щодо шляхів переборення кризових явищ у містобудуванні і виникнення ще одного можливого шляху, який веде до ідей імпульсного розвитку.

Другий розділ дисертації **«Методологічні основи дослідження імпульсного розвитку великого міста»** присвячений формуванню методологічних засобів і основ дослідження феноменів стрибкоподібного розвитку шляхом первинного поділення цього досвіду на два напрями –

емпіричних досліджень містобудівної тканини – на той, котрий зорієнтований на додержання універсальних закономірностей і той, де використовуються особливості стрибкоподібного розвитку, тобто ті, що пов'язані із соціальною формацією суспільства.

Це розмежування, які за думкою автора «...потребують комплексної наукової систематизації» [с. 138], дозволило йому виділити п'ять методологічних завдань, для кожного з котрих визначались відповідні методи вирішення цих завдань. Серед цих методів: метод порівняльного аналізу, пов'язаний з «формаційною селекцією»; метод «структурно-перформативного синтезу», який застосовується для поселень з населенням близько 10 млн. мешканців і який зорієнтований на довкілля, оптимізацію його енергетичної моделі та деієрхізацію суспільних відносин. Ще один метод – «метод формаційно-конвергентного синтезу», – пов'язаний з розглядом і аналізом етапів історичного розвитку, коли відбувалися стрибкоподібні перетворення міської тканини. Метод стадійного аналізу спрямований на створення міської тканини змішаного використання та з можливостями широкого вибору послуг. Для виявлення особливостей імпульсного розвитку пропонується використовувати метод вартісно-оціночного відбору ділянок землі і метод натурального обстеження конкретних ареалів розповсюдження цього феномену. Це дозволило виокремити чотири групи методологічних досліджень внутрішніх імпульсів, які пов'язані: з оцінкою інтенсивності економічних відносин і з оцінкою самодостатності району, а також з виявленням зон із змішаною формою зайнятості і взаємозв'язків між районами з імпульсним характером розвитку.

Разом з детальним аналізом існуючих методологічних підходів, виконаним досить скрупульозно, автором часто використовується не завжди зрозуміла термінологія, яка має дискусійний характер. Наприклад, в одному і тому ж контексті використовуються поняття «містобудівна тканина» і «містобудівельна тканина», «містобудівельна форма», «міська система», «містобудівний організм». (с. 114-116) як рівнозначні поняття, хоча добре відома їх відмінність і визначеність у містобудівній теорії (О. Гутнов, К. Лінч т. ін).

У третьому розділі «**Форми та досвід розвитку міст внаслідок дії імпульсних факторів**» відбувається поточнення теоретичних понять, що окреслюють межі імпульсного розвитку. На тлі розділення еволюціонуючих населених міст на спонтанні та імпульсні виділено чотири провідні фактори, що

впливають на імпульсність розвитку: інфраструктурні, соціально-демографічні, економічні та міфотворчі. При цьому кожний із факторів включає ряд характеристик: інфраструктурні, пов'язані із зручністю, доступністю та унікальністю; демографічні – із самодіяльністю та солідарністю; економічні – з адаптивністю та фаворитивністю; нарешті, міфотворчі – з нобілізацією та мотивацією. Вплив всіх факторів та їх внутрішніх характеристик проілюстровано значною кількістю прикладів нових міст (Чандігарх, Бразилія, Нова Гута, Астана) та історичних міст (Стокгольм, Александрія, Афіни, Йоганнесбург, Сінгапур, Єрусалим т. ін.), котрі у своєму стрибкоподібному розвитку перебували під дією вищезазначених факторів.

На цій основі проведено аналіз імпульсного характеру містобудівного розвитку історичних міст в доіндустріальний період (Венеція), в епоху індустріального суспільства (Чикаго) і постіндустріальної доби (Шанхай). Цей аналіз дав поштовх для дослідження співвідношень між кількістю населення та якістю життя у суперурбанізованих містах слаборозвинутих країн (Карачі, Лагос) і в розвинутих країнах (Шанхай і Сінгапур), що дозволило виділити 2 напрями у регулюванні імпульсної стратегії, що пов'язані з регулюванням кількості населення і з пристосуванням економіки до змін кількості і якісного складу міського населення.

У розгляді провідних факторів – інфраструктурних, демографічних, економічних і міфотворчих, – які за своєю суттю є факторами зовнішніми, не враховані фактори внутрішнього впливу, а саме фактори містобудівні (структурні), котрі, в свою чергу, можуть прискорити чи уповільнити імпульсний розвиток. Можливо, що назва «інфраструктурні» фактори не зовсім вдала, оскільки поняття інфраструктури у теорії містобудування пов'язана з різномірними містобудівними мережами – транспортними, мережами побутового обслуговування, інженерними мережами т. ін. Очевидно, це може стати предметом дискусійного обговорення.

У четвертому розділі «Мотивації населеності та їх перетворюючий потенціал» розглядаються проблеми гіперурбанізації на тлі співставлення гігантських міст (Стамбул, Токіо) з розселенням у Греції та у Прибалтійських й Скандинавських країнах. Ці проблеми пов'язані з переходом від модерністської поліцентричності надвеликих міст і агломерацій до постмодерністської поліімпульсності їх розвитку, що продемонстровано на прикладі формування

«мікроойкумени» (пор. з планетарним ойкуменополісом К. Доксіадіса) Великого Сан-Франциско із шістьма відносно автономними урбанізованими районами, схильними до самостійності та самоуправління, але поєднаними в цілісну мегаструктуру ландшафтом, транспортом, неперервною забудовою т. ін.

На основі цього визначено п'ять типів «гетеротопічного втручання», тобто створення різнорідних інших місць, що по-новому сприймаються населенням. Серед них: цивілізаційний, транзитний, когнітивний, тектонічний та антропологічний, які можуть служити універсальною основою для аналізу будь-якої суцільно урбанізованої території. Для моноцентричної структури Лос-Анджелеса, аналіз котрої виявив ряд загальних рис поліімпульсності – ексцентриситет історичного центру, різні напрями розвитку місць розселення, приватність облаштування власного простору, гетеротопність, не як дифузне розсіювання, а як нашарування. Беручи до уваги результати цього аналізу, сформульовано засади моделювання полі імпульсної структури, серед яких: прагнення до широкого вибору життєвого простору, орієнтація на стратегію врахування окремих подій, додержання вимог техно-біосферного симбіозу, локальне накопичення глобальної присутності. При цьому пріоритетним визнаються врахування багатоманітності ландшафту, різноманітність розселення і забудови, інноваційність освіти, орієнтованість на творчу і наукову складову зайнятості населення.

У цьому розділі, де визначальним стає поведінка населення, окрім посилань на локальні громади і расово-етнічні групи, на переселенців і креативний клас, модерністська категорія анонімного «населення» так і не отримала конкретизації хоча би за будь-якою ознакою. Очевидно, ця проблема може стати предметом дискусійного обговорення.

П'ятий розділ **«Поліімпульсний розвиток постіндустріального міста»** включає подальшу деталізацію феноменів гіперурбанізації. На тлі аналізу суцільно урбанізованих територій великих і надвеликих міст (Львів, Луцьк, Каїр, Стамбул т. ін.) виділена специфічна територіальна одиниця – пішохідний кластер – який, реалізуючи концепцію «село в місті», відрізняється від стандартних районів і мікрорайонів, а також обумовлює зміни в міських управлінських структурах. Розглянуто вплив «оптимальної щільності» на імпульсний характер розвитку і засоби, а також її зв'язок з мінімальною кількістю населення у метрополіях, як нижньої межі процесів гіперурбанізації.

У розділі сформовано основні засади імпульсної моделі постіндустріального міста, які передбачають моделювання на загальноміському і кластерному рівнях з акцентом на перетворюючі фактори доступності і фаворитивності, самодостатності і мобілізації. У структурі моделі задіяні також практичні завдання для управлінських інституцій, котрі повинні стимулювати змагальний характер і конкуренцію інфраструктурних, освітніх, працевлаштувальних й міфологічних переваг у регіоні. Деталізована стратегія створення солідарних спільнот на основі спільної інтерпретації інформації з утворенням «креативного класу» населення. Визнано, що базовим елементом і фундаментальною урбаністичною одиницею постіндустріального міста стає житловий локальний кластер, «...в межах котрого якомога ширша можливість вибору поєднується із якомога ближчою доступністю» (с. 372).

У розділі з позицій імпульсного розвитку і запропонованої моделі розглянуто проблеми формування стратегій розвитку Львова впродовж 2000-10 р. р., проведено детальний аналіз реалізації цих документів і можливі напрями перспективного розвитку в контексті додержання пропорцій біосферного симбіозу, локального накопичення здобутків глобалізму і створення «життєпростору широкого вибору».

Хоча у розділі приділена значна увага формуванню універсальної одиниці – локальному кластеру, – за межами аналізу залишилися аналогічні пропозиції видатних архітекторів сучасності: в теорії органічної децентралізації (Е. Саарінен), в концепціях кластерної організації японських метаболістів (К. Танге, А. Ісодзакі), архіпелагової архітектури (О. Унгерс, Р. Колхас), в концепціях «місто в місті» (Р. Кріє), абсолютної архітектури (П. Аурелі), аналогового міста (А. Россі) т. ін. Очевидно, вплив творчої архітектурної думки на пошук нових, так би мовити урбоміських, форм сучасного міста може стати предметом дискусії.

У загальних висновках досить чітко і лаконічно сформульовано основні наукові результати, пов'язані із запропонованою теорією імпульсного розвитку та її прикладною частиною щодо впровадження принципів і методів у розробку стратегічних напрямів розвитку Львова.

До незаперечних позитивних рис дисертаційного дослідження слід віднести сміливість автора в окресленні широченних проблем розвитку міст постіндустріальної доби, а також залучення до їх аналізу значної джерельної бази,

в більшій частині англомовної. Ця база включає широке коло філософської, соціально-економічної, технічної та управлінської постмодерністської літератури, що свідчить про обізнаність і ерудицію автора. Щоправда, іноді ця ерудиція і англомова термінологія ускладнює сприйняття авторських ідей, деякі з котрих у відповідності до постмодерністського дискурсу носять «міксований» характер. З другого боку, це свідчить про оновлене мислення і авторську вірність ідеям постмодернізму. Ця вірність, очевидно, обумовила обґрунтовану і глибоку критику модерністських містобудівних ідей, сперту на досвід автора з управління складними містобудівними утвореннями. Ця практика і власний досвід очевидно стимулювали автора на пошук проміжного між модернізмом і постмодернізмом шляху, що дозволив закласти теоретичні підвалини нового напрямку містобудівної науки – теорії імпульсного розвитку, – яка, на наш погляд, має значний евристичний потенціал для подальшого розвитку.

Разом з тим, слід зауважити, що таке широке і об'ємне дослідження, яке в цілому характеризується вищезазначеними позитивними рисами і досягненнями, потребує дискусійного обговорення і до його змісту і форми можуть бути висловлені окремі зауваження і побажання. Серед них:

– сформульовані автором «об'єкт» і «предмет» дослідження (с. 42) не в повній мірі відображені у назві дисертації;

– у ряді випадків у дисертації використовується, іноді без роз'яснень, власна авторська трактовка – незвична і не завжди зрозуміла, але добре відома у містобудівній теорії термінологія – велике місто, міська тканина, містобудівельна тканина, міська форма, міська система (с. 114, 116 т. ін.), інфраструктурна ефективність (с. 138) т. ін.;

– до цього слід додати масив постмодерністської англомовної термінології, яка не завжди вписується в містобудівні поняття: «сингулярна реальність інформаційного суспільства» (с. 53), «інформаційна сингулярність» (с. 57), «формаційна селектика» (с. 123), «формаційно-конвергентний синтез» (с. 128), «перформативне творення» (с. 147) т. ін.;

– зважаючи на це, доцільно було би розробити у дисертації термінологічний словник, котрий полегшував би сприйняття авторських ідей;

– очевидна захопленість автора ідеями урбанізації, що склалися у соціології, економіці, у філософії постмодернізму, не дозволила в повній мірі проаналізувати

зворотний вплив містобудівних чинників на імпульсний розвиток, котрі не були включені в перелік провідних факторів імпульсного розвитку (рис. 3.3, с. 147);

– на наш погляд, прийнявши за основу модерністську концепцію анонімності «населення» і «населеності», автор дисертації не в повній мірі приділив увагу містобудівному змісту цієї категорії, обмежившись побічними натяками на «етнічні громади», на громади переселенців, «солідарні спільноти», «інклюзивні спільноти» (с. 372), на існування «креативного класу» (с. 320, 372);

– концепція «локального кластеру», котра прийнята автором за основу у вирішенні проблем імпульсного розвитку, очевидно, потребує розширення її архітектурно-містобудівного змісту і форм з урахуванням існуючих пропозицій провідних архітекторів світу (Е. Саарінен, О. Унгерса, Р. Кріс, Р. Колхаса, К. Танге, П. Аурелі т. ін.);

– у дисертації та в авторефераті слід було би окреслити внутрішні проблеми теорії імпульсивного розвитку, а також хоча би контурно означити перспективи і шляхи її впровадження, в тому числі в Україні;

– автореферат значно би виграв якби у тексті з'явилися деякі схеми і рисунки, подібні до рис. 5.11 (с. 367), що відображали би загальну картину і результати дослідження.

Вищевказані зауваження загалом носять методичний і технічний характер, не зачіпляють основні висновки і результати і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, у котрій, автору вдалося продемонструвати вміння ставити і по-новому вирішувати складні методологічні проблеми сучасної урбаністики, логічно вибудовувати наукову аргументацію і теоретично узагальнювати одержані результати.

Ці результати було в повній мірі викладено в 26 наукових статтях, у 19, затверджених ДАКом фахових виданнях; з 26 праць 23 виконано без співавторів; 8 опубліковано у закордонних виданнях, в т. ч. 1 розділ у колективній монографії; а також у 18 тезах конференцій, в тому числі у 4 міжнародних. Основні положення та результати дисертаційної роботи були оприлюднені на 18 конференціях, симпозіумах і семінарах різного рівня, в тому числі на 4 міжнародних. У публікаціях автора та в авторефераті в повній мірі висвітлено результати дослідження.

Дисертаційна робота підготовлена на високому професійному рівні, що дозволило суттєво розширити і поповнити понятійно-термінологічний апарат

вітчизняної містобудівної теорії. Стиль і мова викладення результатів теоретичних досліджень, нових наукових положень, висновків і рекомендацій в цілому забезпечує доступність їх сприйняття та використання. Автореферат ідентичний змісту дисертаційної роботи, написаний грамотно, з використанням сучасної наукової термінології. Оформлення дисертації та автореферату відповідають діючим державним вимогам і правилам. Загальні положення, висновки і результати, що розроблені у кандидатській дисертації А. П. Павліва «Принципи художньо-конструкторського моделювання транспортних засобів для сімейного автотуризму», яка була захищена 14.01.1994 р., не знайшли використання в докторській дисертації.

Висновок

Беручи до уваги вищевикладене, можна дійти висновку, що дисертаційна робота Павліва Андрія Петровича «Теорія імпульсів в урбаністичному розвитку великого міста» є самостійною і завершеною науковою працею, у якій знайшла вирішення актуальна проблема закладення основ і формування засад нового напрямку в сучасній містобудівній науці – теорії імпульсного розвитку урбанізованого оточення людини. За актуальністю розглянутих проблем і задач, новизною і практичною цінністю одержаних результатів і за науковим рівнем дисертаційна робота відповідає науковій спеціальності, вимогам п.п. 11, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» ДАК Міністерства освіти і науки України, яким повинні відповідати докторські дисертації, а її автор Павлів А. П. заслуговує на присудження наукового ступеня доктора архітектури за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури.

Доктор архітектури, професор,
завідувач кафедри дизайну
архітектурного середовища
Київського національного університету
будівництва і архітектури

Підпис В.О. Засв.

Секретар Вченої ради КНУБА

[Signature] Тімохін В. О.

[Signature] Петренко О. С.